

นิทานชาวบ้าน

ความหมายของนิทานชาวบ้าน

- คำว่านิทานชาวบ้าน มีผู้เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น นิทานท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน นิทานพื้นเมือง ทุกชื่อล้วนแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า folktale
- โดยรวมหมายถึง เรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีนิทานอยู่เป็นจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว

ลักษณะและรูปแบบของนิทานชาวบ้าน

เจือ สตะเวทิน ได้กล่าวถึงลักษณะของนิทานชาวบ้านไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นเรื่องเก่า
๒. ต้องเล่ากันด้วยภาษาร้อยแก้ว
๓. ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
๔. ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
๕. เรื่องจริงที่มีคติอันอนุโลมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท
ชาวบ้านบางระจัน

รูปแบบของนิทานชาวบ้าน

มนุษย์มีลักษณะร่วมกันเกี่ยวกับ
สติปัญญา เช่น การใช้สติปัญญาเพื่อ
แก้ปัญหาเพื่อเอาชนะอุปสรรค เพื่อสร้าง
ความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อจุดมุ่งหมาย
สูงสุดของชีวิต คือ ความสุขสมบูรณ์
ตามค่านิยมในแต่ละยุคสมัย

มนุษย์จะสะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด
ดังกล่าวออกมาในเนื้อหาของคติชาวบ้าน
เช่น เวทมนต์คาถา ของวิเศษ เทวดา
นางฟ้า คำอธิษฐาน สัตว์พูดได้ รูปแบบ
เหล่านี้จะปรากฏคล้ายคลึงกันในนิทาน
ชาวบ้านของกลุ่มชนต่าง ๆ แต่อาจมี
รายละเอียดแตกต่างกันบ้าง

นิทานชาวบ้านมีแบบแผน ดังนี้

๑. การเริ่มเรื่องแบบเรียบง่าย แล้วดำเนินเรื่อง โดยเพิ่มความตื่นเต้นมากขึ้น มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นแล้ว จบลงด้วยความเรียบง่าย ลักษณะนี้เป็นต้นแบบของวรรณกรรมประเภท นวนิยายในปัจจุบัน

นิทานชาวบ้านมีแบบแผน ดังนี้ (ต่อ)

- การกล่าวถึงเหตุการณ์ซ้ำ ๆ กัน เช่น ตัวเอกพยายามผ่านประตูที่มีสัตว์ร้ายคอยเฝ้า ๓ ประตู พระเอกพยายามขี่ม้าขึ้นภูเขาแก้วอยู่ถึง ๓ วัน การทำซ้ำ ๆ กันในนิทานชาวบ้านนี้มักมีจำนวน ๓ จำนวน ๓ ครั้ง ๓ หน มักปรากฏในเทพนิยายพิธีกรรมและตำนานมากกว่าจำนวนอื่น ๆ จำนวน ๗ และ ๑๒ และจำนวนนับอื่น ๆ สำหรับนิทานชาวบ้านในอินเดียมักใช้จำนวน ๔

นิทานชาวบ้านมีแบบแผน ดังนี้ (ต่อ)

- ตัวละครเอกที่มีบทบาทในเหตุการณ์สำคัญจะมีเพียง ๒ ตัว ถ้าจะมีตัวละครอื่นๆ ก็มักจะเป็นตัวประกอบ เค้าโครงเรื่องของนิทานชาวบ้านมักจะมีลักษณะขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน เช่น ความแข็งแรงกับความอ่อนแอ ความได้เปรียบกับความเสียเปรียบ หนุมกับแก๊ ใหญ่กับเล็ก มนุษย์กับยักษ์ ความดีกับความชั่ว เป็นต้น

กึ่งแก้ว อัศตถาการ ได้จำแนกรูปแบบของนิทาน ดังนี้

๑. เทพนิยาย

๒. นิทานชีวิต

๓. นิทานวีรบุรุษ

๔. นิยายประจำถิ่น

๕. นิยายอธิบายเหตุ

๖. ตำนานเทพปกรณัม

๗. เรื่องสัตว์

๘. มุขตลก

ตัวอย่าง ทฤษฎีเกี่ยวกับนิทาน

อนุภาคของนิทาน

- **อนุภาค (Motif)** หมายถึง หน่วยย่อยอยู่ในนิทานที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะมีความ “ไม่ธรรมดา” มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ เช่น แมงมุมสร้างโลก ม้าเหาะได้ แม่เต่าที่กินดอกกุหลาบแล้วตั้งครรภ์ ฯลฯ

การจัดหมวดหมู่อนุภาค

- หมวด A อนุภาคเกี่ยวกับตำนานปรัมปรา (Mythological motifs)
- B สัตว์ (Animals)
- C ข้อห้าม (Tabu)
- D ความวิเศษ (Magic)
- E ความตาย (The Dead)
- F ความแปลกมหัศจรรย์ (Marvels)
- G ยักษ์ (Ogres)
- H การทดสอบ (Tests)

การจัดหมวดหมู่อนุภาค (ต่อ)

- หมวด J คนฉลาดและคนโง่ (The Wise and the Foolish)
- K การหลอกลวง (Deceptions)
- L การพลิกผันของโชคชะตา (Reversals of Fortune)
- M การกำหนดอนาคต (Ordaining the Future)
- N โอกาสและโชคชะตา (Chance and Fate)
- P สังคม (Society)
- Q รางวัลและการลงโทษ (Rewards and)
- R การกักขังและการหลบหนี (Captives and Fugitives)

การจัดหมวดหมู่อนุภาค (ต่อ)

- หมวด S ความโหดร้ายที่ผิดธรรมชาติ (Unnatural Cruelty)
- T เรื่องเพศ (Sex)
- V ศาสนา (Religion)
- W ลักษณะตัวละคร (Traits of Character)
- X ความตลกขบขัน (Humor)
- Z อนุภาคเบ็ดเตล็ด (Miscellaneous Groups of Motifs)

ตัวอย่าง

หมวด D ความวิเศษ (Magic)

D0-D699	การแปลงร่าง (Transformation)
D700-D799	การถอนคำสาป (Disenchantment)
D800-D1699	ของวิเศษ (Magic Objects)
D1700-D2199	อำนาจวิเศษและการแสดงอำนาจวิเศษ (Magic Power and Manifestations)

D0-D699

การแปลงร่าง (Transformation)

D10-D99

การแปลงร่างจากคนหนึ่งไปเป็นอีกคนหนึ่ง

D100-D199

การแปลงร่างจากคนไปเป็นสัตว์

D200-D299

การแปลงร่างจากคนไปเป็นสิ่งของ

D300-D399

การแปลงร่างจากสัตว์ไปเป็นคน

D400-D499

รูปแบบอื่น ๆ ในการแปลงร่าง

D500-D599

วิธีการแปลงร่างแบบต่าง ๆ

D600-D699

เบ็ดเตล็ด

ตัวอย่าง

D100-D199 การแปลงร่างจากคนไปเป็นสัตว์

ในหมวด 100 ยังแยกหมวดระดับ 10 เช่น

- D110-D149 การแปลงร่างจากคนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม
- D150 การแปลงร่างจากคนเป็นนก
- D170 การแปลงร่างจากคนเป็นปลา
- D180 การแปลงร่างจากคนเป็นแมลง
- D190 การแปลงร่างจากคนเป็นสัตว์เลื้อยคลานและอื่น ๆ

ตัวอย่าง

D110-D149 การแปลงร่างจากคนเป็นสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม

D110-D149 การแปลงร่างจากคนเป็นสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม ยังแยกย่อยเป็นสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมประเภทต่างๆ และบอกว่าอนุภาคนั้นๆ พบในนิทานประเทศใดบ้าง เช่น

D112.1 การแปลงร่างจากคนเป็นสิงโต (Transformation : man to lion) พบในนิทานไอริช, ไอร์แลนด์, สเปน, ฝรั่งเศส, ยิว, แอฟริกา

D112.2 การแปลงร่างจากคนเป็นเสือ (Transformation : man to tiger) พบในนิทานกรีก, จีน, อินเดีย

ตัวอย่าง

D150 การแปลงร่างจากคนเป็นนก

หมวด D150 การแปลงร่างจากคนเป็นนก ยังแยกย่อยเป็นนกประเภทต่างๆ และบอกว่าอนุภาคนั้นๆ พบในนิทานประเทศใดบ้าง เช่น

- D151.1 การแปลงร่างจากคนเป็นนกนางแอ่น พบในนิทานไอซ์แลนด์, นิทานเกาหลี
- D151.3 การแปลงร่างจากคนเป็นนกไนติงเกล พบในนิทานกรีก
- D151.4 การแปลงร่างจากคนเป็นกา พบในนิทานไอริช, ไอซ์แลนด์, อังกฤษ, ฝรั่งเศส, อิตาลี, อินเดีย, เอสกิโม, แอฟริกา

การศึกษาอนุภาคของนิทาน แสดงให้เห็นความคิดที่เป็นสากลของมนุษย์

- การตั้งครมภ์ในลักษณะที่ประหลาด
- ของวิเศษต่าง ๆ

เป็นต้น

บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ ของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

คติชนมีบทบาทโดยตรงในการทำหน้าที่เสนอ “ทางออก” ทางใจ
ให้แก่มนุษย์ในสังคม

- Wish fulfillment/wishful thinking ทำให้สมปรารถนาในโลกแห่งความคิดคำนึง
- Escape/ escape mechanism เป็นกลไกในการหลีกเลี่ยงหนีจากโลกแห่งความจริง
- Compensation เป็นการชดเชย
- Projection / projective function “ถ่ายโอน” ความรู้สึกภายในใจออกไปที่นิทาน

ตัวอย่างนิทานท้องถิ่น

เรื่อง

ตาม่องล่าย

นิทานตาม่องล่าย

ณ หมู่บ้านอ่าวน้อย มีบ้านหลังหนึ่ง หัวหน้า
ครอบครัวชื่อ ม่องล่าย เมียชื่อ รำพึง และลูกสาว
ชื่อ ยมโดย ความงามและความดีของนาง เลื่องลือ
อยู่ในหมู่ชาวประมงแลพ่อค้าวานิช ที่เคยเข้ามา
ค้าขายในอ่าวน้อย ขณะเดียวกันหมู่บ้านแห่งนี้
ในเขตเมืองเพชรบุรี มีเจ้าเมืองปกครองด้วยความ
ร่มเย็น มีลูกชายรูปงามชื่อ เจ้าลาย ได้ยินกิตติศัพท์
ความงามของยมโดย จึงคิดอุบายเพื่อชมความงาม
ของนาง

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

จึงได้ปลอมตัวเป็นชาวประมงล่องเรือขายปลา
มาถึงหมู่บ้านอ่าวน้อย และได้ทำความรู้จักนางรำพึง
ด้วยความขยันขันแข็งสุภาพอ่อนน้อมของเจ้าล่าย
ทำให้นางรำพึงยินดีให้เจ้าล่ายสนิทสนมกับสาว
ยมโดย ส่วนตาม่องล่ายกลับไม่พอใจจึงขัดขวางทุก
วิถีทาง

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

ความรักของคนทั้งสองเริ่มมีอุปสรรคมากขึ้น
เมื่อมีเรือสำเภาจีนเข้ามาค้าขาย และได้จอด
ทอดสมอเรือที่บริเวณหน้าบ้านตาม่องล่ายใน
อ่าวน้อย เจ้าของเรือคือ เจ้ากรุงจีน ซึ่งได้ยื่น
กิตติศัพท์ความงามของนางยมโดย จึงตีสนิท
กับตาม่องล่ายได้สำเร็จ แต่นางรำพึงไม่พอใจ
ยายรำพึงกับตาม่องล่าย มักมีปากเสียงกันด้วย
เรื่องนี้อยู่เสมอ

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

ต่อมาเมื่อเจ้าล่ายส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอนางยมโดย
จากยายรำพึง ยายรำพึงได้รับชั้นหมากเจ้าล่าย
โดยไม่ให้ตาม่องล่ายรู้ และเมื่อเจ้ากรุงจีนมาสู่
ขอนางยม โดยจากตาม่องล่าย ตาม่องล่ายก็
ไม่ให้ยายรำพึงรู้

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

เมื่อถึงวันนัดหมายขบวนชั้นหมากของทั้งสองฝ่าย ก็ยกเข้ามา โดยที่ทางเจ้ากรุงจีนยกเข้ามาทางด้านใต้ของอ่าวน้อย ส่วนขบวนชั้นหมากของเจ้าล่ายยกเข้ามาทางด้านเหนือของอ่าวน้อย สร้างความตกตะลึงของทุกฝ่าย สองฝั่งเมียดต่างกัน อย่างรุนแรง และต่างก็ใช้ข้าวของปาเข้าใส่กัน จนกลายเป็นตำนานของสถานที่ต่าง ๆ สืบมาคือ

นิทานตามมุ้งล่าย (ต่อ)

- ยายรำพึงฉวยหมวกใบหนึ่ง ขว้างไปยังตามมุ้งล่าย แต่ตามมุ้งล่ายหลบทันหมวกจึงล่อยไปตกบริเวณอ่าวเกาะหลัก หรืออ่าวประจวบ ๑ กลายเป็นเขาล้อมหมวก

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- ฝ่ายตาม่องล่ายคว้ากระบุงขว้างไปที่ยายรำพึง แต่ไม่ถูก กระบุงเลยตกทะเลลอยไปทางทิศ ตะวันออก กลายเป็นเกาะกระบุง ในจังหวัด ตราด

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- ยายรำพึงเอางอบขว้างไป งอบลอยไปตก กลายเป็น แหลมงอบ ในจังหวัดจันทบุรี
- ตาม่องล่ายคว่าสาکتำข้าวขว้างยายรำพึง สาکتลอยไปถูกเขาทะเลลุ กลายเป็นเกาะทะเลลุ ในอำเภอบางสะพานน้อย ส่วนสาکتลอยไปตก กลางทะเลกลายเป็น เกาะสาکت ในจังหวัดตราด

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- บรรดาชั้นหมากที่ตาม่องล่ายขว้างไปได้กลายเป็น
เขาชั้นหมาก หรือเขาสามร้อยยอด ในกิ่งอำเภอส
สามร้อยยอด
- ขนมจิ้งกลายเป็นสาหร่ายทะเล หมากพลูกลายเป็น
หอยมวนพลู กระจกนางยมโดยล่อยไปติดบนเขา
เป็น เขาช่องกระจก

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- จานกลายเป็นเกาะจาน ตะเกียบกลายเป็นเขาตะเกียบ
- แก้วแหวนเงินทองทับทิม กลายเป็นเปลือกหอยรูปร่างสวยงาม เหมือนเพชรพลอยทับทิม อยู่ตามชายหาด ปูทอดกลายเป็นปูหิน
- ด้วยความเสียใจ ยายรำพึงเดินชมชานไปนอนรำพึง ถึงเคราะห์กรรมของครอบครัวตน จนกลายเป็นเขาแม่รำพึง ในอำเภอบางสะพาน

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- ส่วนตาม่องล่ายหันมาเห็นนางยมโดยซึ่งเป็นต้นเหตุ จึงจับลูกสาวฉีกออกเป็นสองซีก ซีกหนึ่งขว้างไปทางบ้านเจ้าลายทางเหนือ ตกลงกลายเป็นเขานมสาว อยู่บริเวณชายทะเลบ้านบางปู กิ่งอำเภอสามร้อยยอด

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- อีกซีกหนึ่งขว้างไปทางเมืองเจ้ากรุงจีน ทางด้านทิศ ตะวันออกกลายเป็น เกาะนมสาว ในจังหวัดจันทบุรี เจ้าล่ายเสียใจจึงเดินทางกลับบ้านและตรอมใจตาย กลายเป็นเขาเจ้าล่าย ในอำเภอชะอำ จังหวัด เพชรบุรี

นิทานตาม่องล่าย (ต่อ)

- ส่วนตาม่องล่ายเสียใจไปนั่งดื่มหเหล้าอยู่ที่เชิงเขาริมทะเลจนตายกลายเป็นเขาตาม่องล่าย ที่หมู่บ้านอ่าวน้อย บรรดาชาวประมงในจังหวัดระจวบฯ ล้วนนับถือตาม่องล่ายจึงได้สร้างศาลไว้ให้

ตำนานเรื่องเล่า

- ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านเรื่อง สงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกเล่าถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ

– ตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็น
พญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่
ครั้งนั้น พญาแถน เทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้
ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึง
บันดาลให้ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึง
บันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน
ชาวเมืองทนไม่ไหวจึงคิดทำสงครามกับพญาแถน
แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่า
หนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่

- ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน
- พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญามอดไม้ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธพญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้คำมั่นว่า หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะรีบบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว

- และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่ง
การหมดสิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

• **ตำนานกำเนิดโลก**

- ตำนานไทยก็ถือตามบันทึกในพระไตรปิฎก บอกไว้ว่า เมื่อโลกเย็นลงแล้วจะงอกเป็นผืนน้ำทั้งผืนก่อนเหล่าบรรดาสรรพวิญญาณกลุ่มพวกเทพระดับสูงหรืออภัสสรพรหม ที่เที่ยวล่องลอยในอวกาศพร้อม ๆ พวกสรรพวิญญาณทั้งหลาย หลังจากโลกเดิมแตกสลายกลายเป็นกลุ่มละอองแก๊สด้วยสาเหตุที่หมดอายุขัยของมันเอง พวกเหล่านี้ต่างเฝ้ารอคอยการกลับมาของโลกอีกจนกระทั่งได้เวลาเมื่ออุณหภูมิลูกโลกเย็นลง จึงลงมาเที่ยวหากินกลิ้งไอนดินที่เรียกกันว่า ง้วนดิน และละอองน้ำเหนือพื้นน้ำ

พวกสรรพวิญญาณของเทพพรหมนี้จะมีแสงปรากฏให้เห็น สว่างไสว สุขสภาวะแตกต่างกัน เป็นไปตามกำลังบุญ คล้ายพลังงานของแต่ละคนมีไม่เท่ากัน เมื่อต่างได้มารวมกับธาตุดินและน้ำแล้ว ด้วยอำนาจธรรมชาติ จึงมีรูปร่างปรากฏเป็นคน เหมือนแต่ก่อน ดังนั้นบรรดาเหล่าเทพพรหมที่เป็นแต่วิญญาณเมื่อเสพธาตุดินและน้ำเข้าไปจึงทำให้แสงสว่างมอด ลอยต่อไปอีกไม่ได้ เพราะน้ำหนักของธาตุทั้งสองวิญญาณธาตุไม่บริสุทธิ์เหมือนก่อน กลับมีร่างกายเป็นมนุษย์คืนมาอีกครั้งอย่างที่เคย

- ตำนานน้ำท่วมโลก

